ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Валового Євгенія Валерійовича «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання шахрайству в умовах воєнного стану», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» (галузь знань 26 «Цивільна безпека»)

Дисертація Валового Є.В. «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання шахрайству в умовах воєнного стану», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 – «Правоохоронна діяльність» (галузь знань 26 «Цивільна безпека») виконана в науково-дослідній лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (28 листопада 2023 року протокол № 6).

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Валового Є.В. «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання шахрайству в умовах воєнного стану» підготовлений за результатами попереднього розгляду цієї дисертації та публічної презентації Валовим Є.В. наукових результатів зазначеної дисертації, який відбувся 15 жовтня 2026 року (протокол спільного засідання науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка, кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ). Рецензенти:

1) Груздь О.І. кандидат юридичних наук, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ;

2) Литвиненко О.Г. доктор філософії з права, доцент, заступник декана факультету з освітньої та науково-дослідної діяльності факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ.

1. Обґрунтування вибору теми дослідження

Актуальність теми дослідження «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання шахрайству в умовах воєнного стану» обумовлюється необхідністю розв'язання проблем протидії кримінальним правопорушенням проти власності, серед яких особливе місце посідає шахрайство. Використовуючи складні соціально-економічні умови, особи, які вчиняють шахрайство, адаптують протиправну діяльність до реалій воєнного часу, застосовуючи нові способи заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Особливої суспільної небезпечності шахрайство набуває в умовах воєнного стану, оскільки його вчинення нерідко пов'язане з використанням

обставин, спричинених збройною агресією, зокрема вимушеним переміщенням населення, втратою громадянами житла та майна, потребою у відновленні пошкодженого майна, отриманні соціальних виплат, благодійної та гуманітарної допомоги.

Водночас специфіка шахрайств, учинених в умовах воєнного стану, зумовлює виникнення низки проблем кримінально-правового та кримінологічного характеру. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення питання соціальної обумовленості криміналізації відповідних діянь, розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, а також визначення впливу воєнного стану на способи, мотиви та механізми вчинення шахрайства. Не менш важливим є дослідження кількісно-якісних показників цього виду кримінальної протиправної діяльності, її детермінант, кримінологічних характеристик осіб, які вчиняють шахрайство, та потерпілих від таких діянь. Комплексне з'ясування зазначених обставин є необхідною передумовою формування ефективної системи запобігання шахрайству.

Особливого значення за таких умов набуває діяльність правоохоронних органів, на які покладається завдання своєчасного виявлення, припинення та запобігання шахрайствам, установлення осіб, причетних до їх учинення, захисту прав і законних інтересів потерпілих, а також усунення причин та умов, що сприяють поширенню відповідних кримінальних правопорушень. Водночас трансформація способів учинення шахрайства, зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій, поширення дистанційних форм заволодіння майном, транскордонний характер окремих протиправних схем та використання складних механізмів приховування злочинної діяльності об'єктивно ускладнюють реалізацію правоохоронними органами завдань із запобігання таким кримінальним правопорушенням. Це актуалізує необхідність удосконалення організаційно-правових засад відповідної діяльності, міжвідомчої взаємодії, інформаційно-аналітичного забезпечення та застосування сучасних методів виявлення і попередження шахрайських практик.

2. Наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, в якому проаналізовано, систематизовано та уточнено особливості здійснення правоохоронної діяльності за напрямом запобігання шахрайствам, що вчинені в умовах воєнного стану. У роботі виявлено та обґрунтовано сукупність нових для кримінологічної науки положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

- на підставі результатів, отриманих під час аналізу досвіду зарубіжних країн, систематизовано потенційно ефективні засоби впливу на стан кримінально протиправної діяльності, пов'язаної із вчиненням шахрайських дій, які можуть бути реалізовані правоохоронними органами в умовах воєнного стану: 1) створення єдиної системи електронних повідомлень про вчинення шахрайських

дій, утримувачем якої мають бути правоохоронні органи (Велика Британія); 2) налагодження спільної діяльності між правоохоронними органами та банківськими установами (Сінгапур); 3) удосконалення інформаційно-технічного та програмного забезпечення правоохоронної діяльності шляхом використання технічних засобів і цифрових технологій, які застосовуються для вчинення шахрайств, як інструментів виявлення, документування та запобігання таким протиправним діянням (Сполучені Штати Америки);

- доведено доцільність удосконалення правоохоронної діяльності за напрямом протидії шахрайствам, які вчиняються засудженими, шляхом розробки та впровадження порядку взаємодії між оперативними підрозділами установ виконання покарань, Національною поліцією України та Службою безпеки України.

удосконалено:

- типізацію жертв кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 КК України, що вчиняються в умовах воєнного стану: 1) активні жертви – жертви, які своїми діями сприяють вчиненню щодо них шахрайських дій – розповідають малознайомим особам про особисті проблеми (наприклад, зникнення без вісті родичів, які проходять службу у Збройних Силах України), шукають роботу на неофіційних сайтах, намагаються орендувати житло акцентуючи увагу на тому, що є внутрішньо переміщеними особами, шукають способи надання/отримання благодійної допомоги із використанням неперевірених джерел тощо; 2) пасивні жертви – особи, які не здійснюють активних дій, але є сприйнятливими на пропозиції допомоги – надання житла за мінімальну орендну плату або оплату комунальних послуг; прохання матеріальної допомоги на лікування або оренду особами, які маскуються під внутрішньо переміщених, інвалідів, військовослужбовців тощо; 3) провокативні – жертви, які самі утворюють сприятливе середовище для формування кримінально протиправного умислу на вчинення шахрайств (наприклад, пропонують малознайомим особам розпочати спільний бізнес, створити благодійну організацію тощо);

- систему детермінант шахрайств, вчинених в умовах воєнного стану, яку диференційовано на соціально-економічні та організаційно-правові. Аргументовано, що соціально-економічні детермінанти перебувають під впливом військово-політичних факторів та чинників, а також пов'язані з: 1) відсутністю достатньої кількості робочих місць для працевлаштування; 2) відсутністю можливості отримати повну вищу освіту та здобути гідну професію; 3) високим рівнем алкоголізації та наркотизації населення, що впливає на формування маргінальних груп; 4) незадовільним рівнем правової освіти та неможливістю оцінити протиправність окремих діянь; 5) незадовільним рівнем культури та виховання або його відсутністю; 6) відсутністю ефективних ресоціалізаційних програм для осіб, які були засуджені за вчинення кримінальних правопорушень; 7) відсутністю ефективних програм для виправлення осіб, які відбувають покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в установах виконання покарань; 8) відсутністю належного контролю за засудженими, які відбувають покарання у виді позбавлення волі; 9) викривленим уявленням про етичну професійну поведінку,

що часто зумовлює ситуації, коли особа використовує службовий або соціальний статус для зловживання довірою; 10) незадовільним соціальним середовищем, яке раціоналізує кримінально протиправну поведінку; 11) прагненням до надмірного збагачення (гіпертрофована користлива мотивація). До організаційно-правових віднесено: 1) недоліки конструкції кримінально-правової норми, в якій встановлено кримінальну відповідальність за шахрайство; 2) недоліки методичного забезпечення суб'єктів запобігання та протидії шахрайству;

- теоретичні підходи до розуміння причин формування віктимної поведінки уразливих категорій жертв шахрайства (жінки та діти) в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, до яких віднесено: розрив родинних зв'язків, зумовлений вимушеними внутрішніми переміщеннями та евакуаціями; психологічне напруження через постійні обстріли цивільної інфраструктури, проблеми із працевлаштуванням; підвищена потреба в отриманні соціального супроводу та підтримки (благодійної допомоги тощо); вихід за межі звичного соціального середовища; погіршення стану матеріального забезпечення;

- теоретичні підходи до підстав, які мають бути враховані для відмежування шахрайства від цивільно-правових деліктів, до яких віднесено: 1) встановлення наявності предмету цивільно-правових відносин та реальної можливості відчуження/набуття права власності на нього; 2) встановлення факту вчинення особою всіх дій, спрямованих на задоволення користливої мети шляхом зловживання довірою або обману (наприклад, надання завідомо неправдивої інформації щодо предмету договору, укладення угоди про надання неіснуючих послуг, створення фіктивного підприємства тощо); 3) встановлення моменту виникнення умислу на вчинення шахрайства та виключення ймовірності виникнення реальних перешкод для виконання цивільно-правової угоди; 4) встановлення факту наявності у особи права розпоряджатись майном, яке стає предметом цивільно-правової угоди.

набули подальшого розвитку:

теоретичні підходи до визначення тенденцій розвитку шахрайств в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану: 1) адаптація способів обману та зловживання довіри до умов воєнного стану (використання соціально-побутових та безпекових потреб населення, допомога Збройним Силам України, пошук зниклих безвісті цивільних та військовослужбовців тощо); 2) недоліки правотворчої діяльності, які сприяють інтенсифікації криміногенних загроз (створення нової підстави умовно-дострокового звільнення – для проходження військової служби за контрактом часто стає причиною повернення осіб до кримінально протиправної діяльності); 3) продовження шахрайської діяльності в умовах ізоляції; 4) посилення латентності шахрайств (через часткову окупацію окремих регіонів країни, що ускладнює виявлення та розкриття таких випадків); 5) ускладнення форм реалізації кримінально протиправного умислу (цифровізація, транскордонна протиправна діяльність тощо);

- теоретичні підходи до кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 190 КК України в умовах воєнного стану, яку представлено через соціально-демографічні, кримінально-

правові та морально-психологічні ознаки. Аргументовано, що соціально-демографічні ознаки є такими: чоловік (71,5 %) у віці 29-39 років (39 %), який має базову середню або профільну середню освіту (67,39 %), працездатний, але такий, що ніде не навчається та не працює (74,8 %), громадянин України (99,1 %). Кримінально-правові ознаки є такими: кримінальне правопорушення вчиняє найчастіше особа, яка раніше вчиняла суспільно небезпечні діяння (30,3 %), не характеризується схильністю до вживання алкоголю та наркотичних засобів (1,3 %), в окремих випадках діяння вчиняється у складі організованої групи (1,9 %). До морально-психологічних ознак віднесено такі: 1) схильність до маніпуляцій – особа, яка вчиняє шахрайство, використовуючи певні «схеми» намагається впливати на свідомість потерпілого, що і утворює такі форми реалізації об'єктивної сторони як обман та зловживання довірою; 2) характерні комунікативні навички – особа, яка вчиняє шахрайство майже у 99 % випадків попередньо спілкується із потерпілим, що необхідно для побудови подальшої маніпулятивної техніки; 3) незадовільний рівень емпатії – особи, які вчиняють шахрайства, рідко цікавляться матеріальним станом потерпілого та не враховують істотність потенційно спричинюваної шкоди; 4) висока самооцінка – такі особи впевнені у собі, що сприяє реалізації кримінально протиправного умислу;

- аргументи на користь доцільності уточнення складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 190 КК України, а саме запропоновано усунути наслідок у виді спричинення значної шкоди потерпілому.

Наукова обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій забезпечується належною аргументованістю проведеного дослідження та їх відповідністю фундаментальним положенням науки кримінології. Усі питання, що охоплюються предметом дослідження, ґрунтуються на належній нормативно-правовій і теоретичній базі.

Достовірність отриманих наукових результатів забезпечується, в тому числі, використанням у дисертаційній роботі комплексу загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Загальнонаукові методи використано задля аналізу та уточнення основних понять та категорій, пов'язаних із кримінологічним забезпеченням правоохоронної діяльності за напрямом запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 190 КК України, вчинених в умовах воєнного стану (розділи 1-3).

Зі спеціально-наукових методів обрано такі: логіко-семантичний метод використано з метою поглиблення понятійно-категоріального апарату, встановлення співвідношень між суміжними поняттями (розділи 1-3); формально-логічний – для з'ясування особливостей здійснення правоохоронної діяльності у сфері запобігання шахрайствам, виявлення організаційно-правових прогалин та суперечностей, а також обґрунтування пропозицій щодо підвищення діяльності органів правопорядку (розділ 3). Метод структурно-функціонального аналізу використано для дослідження повноважень окремих правоохоронних органів у сфері запобігання та досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 КК України, аналізу внутрішньої міжвідомчої взаємодії, а також виявлення організаційних недоліків (розділ 3);

догматичний метод – для аналізу положень кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за шахрайства, встановлення законодавчих прогалин та обґрунтування пропозицій щодо їх усунення (розділ 1); системно-структурний метод використано для дослідження елементів кримінологічної характеристики шахрайств та встановлення взаємозв'язків між ними (розділ 2). Метод контент-аналізу використовувався з метою узагальнення матеріалів судової практики, а також аналізу інформації, представленої на офіційних сайтах правоохоронних органів та засобах медіа (всі розділи); статистичний метод – для диференційованого аналізу стану та динаміки шахрайств, вчинених у 2016-2020 та 2021-2025 роках (підрозділ 2.1).

Дисертація написана грамотною українською мовою, оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Мовностилістична культура роботи достатньо висока. Список використаних літературних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації оформлені з дотриманням встановлених вимог.

Практичне значення отриманих наукових результатів полягає у тому, що викладені у дисертації наукові результати дослідження впроваджено та можуть бути використані у:

- законотворчій діяльності – під час удосконалення нормативно-правових актів, якими урегульовано діяльність правоохоронних органів за напрямом запобігання кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану;
- науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення особливостей здійснення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану, а також проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти власності (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 03.09.2026);
- правозастосовній діяльності – для розроблення й удосконалення науково-практичних та методичних рекомендацій з питань підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання шахрайствам в умовах воєнного стану;
- освітньому процесі – під час підготовки навчальних та навчально-методичних праць з кримінального права та кримінології (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 03.09.2026).

3. Наукові публікації, у яких висвітлено основні результати дисертаційного дослідження, та повнота їх опублікування

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у наукових публікаціях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, тезах наукових доповідей, серед яких:

1. Валовий Є.В. Особливості кримінальної відповідальності за шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. № 38 (88). 2024. С. 34-38.

2. Валовий Є.В. Соціально-економічні детермінанти, що впливають на вчинення шахрайств в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 5. 2025. С. 491-496.

3. Валовий Є.В. Соціально-демографічні ознаки особи, яка вчиняє шахрайство. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6. 2025. С. 451-455.

4. Валовий Є.В. Віктимологічні ознаки жертви кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 Кримінального кодексу України Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 346-351.

5. Валовий Є.В. До питання щодо вирішення окремих проблем організації діяльності правоохоронних органів щодо запобігання шахрайствам в умовах воєнного стану. Modern Achievements in Legal Science and Practice (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 318-320.

6. Валовий Є.В. До питання щодо доцільності розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та ст. 201-2 Кримінального кодексу України. Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану: Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 281-286.

Усі публікації виконані відповідно до теми дисертації, містять оригінальні результати без дублювання, опубліковані у виданнях, кількість та рівень яких відповідають вимогам чинного законодавства та нормативним актам МОН України щодо оприлюднення результатів дисертаційних досліджень.

Таким чином, опублікування результатів дисертації Валового Є.В. відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Загальний висновок

Дисертація Валового Євгенія Валерійовича «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання шахрайству в умовах воєнного стану» є завершеним науковим дослідженням, що містить висновки, пропозиції і рекомендації, які мають певний ступінь наукової новизни, а також теоретичне і практичне значення для наук кримінально-правового циклу.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»,

та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, освітньо-науковій програмі «Правоохоронна діяльність» ДонДУВС.

Автор дисертації – Валовий Євгеній Валерійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 – «Правоохоронна діяльність».

Головуючий на засіданні
науково-дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним правопорушенням
навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені Е.О. Дідоренка
доктор юридичних наук, професор **Тимур ЛОСКУТОВ**

19 жовтня 2026 року

Підпис головного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ Тимура Лоскутова засвідчую.

Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності **Вікторія МЕЛЬНИК**